

Для розвитку моральних складових професійної відповідальності (соціальна відповідальність, громадська свідомість, моральні свідомість, етика відповідальності) ми також використовували метод метафори, зокрема, аналіз притч та розповідей, вирішення моральних дилем. Метод метафори, на думку багатьох авторів є ефективним методом аналізу та осмислення категорій етики, сприяє розширенню свідомості людини за кордони звичних рамок, стереотипів та шаблонів мислення, формальної логіки. Серед основних функцій метафори – наступні: 1) функція дзеркала, оскільки слухачі ототожнюють себе з персонажами притчі та її подіями, що призводить до появи почуття розділеного переживання, сприяє новому погляду на ситуацію; 2) моделі, оскільки кожна розповідь будується навколо певної ситуації та містить моделі її вирішення; 3) опосередкування – абстрактний характер історії полегшує взаємодію і вирішує складності в прийнятті проблеми; 4) зберігання досвіду, оскільки історії легко запам'ятовуються і продовжують працювати навіть після закінчення заняття і участі в програмі.

Експериментальні дані [1] довели, що стратегії подолання життєвих труднощів за допомогою використання психотерапевтичних технологій в процесі розвитку професійної відповідальності студентів піддаються розвивальному впливу за умови впровадження запропонованої програми. Отже, в процесі розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців доцільно застосовувати психотерапевтичні технології.

Бібліографічні посилання:

1. Крошка Н.П. Ефективність впровадження програми розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Проблеми сучасної психології: зб. наук. пр. Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2019. С. 66–72.
2. Крошка Н.П. Модель розвитку професійної відповідальності в майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Запоріжжя, 2018. №6 (16). С.109–120.
3. Мороз Л.І. Тренінги як засіб розвитку професійно значущих та особистісних якостей. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2009. Вип. 23. С. 55-57.
4. Тарарина Е. ART-коучинг. Техники ПРОСТых решений. Київ: САММИТ-КНИГА, 2015. 88 с.

Бородулькіна Тетяна Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ В РОБОТІ З ДИТЯЧОЮ ТРАВМОЮ

Метафоричні асоціативні карти (МАК) вважаємо різновидом проєктивних методів, одним з екологічних експрес-методів у психологічній роботі з дітьми, які наразі є однією з найбільш уразливих і незахищених категорій населення сучасної України. Серед великого розмаїття МАК нами виділено ті, які можна використовувати в роботі з дітьми за такими напрямками: робота з дитячо-батьківськими стосунками; робота з Я-образами та образами Іншого, з різними емоційними станами; робота з дітьми, що постраждали в результаті бойових дій, терористичних актів, природних катастроф, дітьми, що переживають втрату близьких та ін.; робота з негативними неусвідомлюваними станами, страхами й снами; робота з ресурсними станами [1].

Практичний досвід автора у використанні МАК в роботі з дитячою травмою сформувався під час здійснення психологічної роботи з дітьми в приватній практиці та в таких волонтерських проєктах: дитячі групи у літніх таборах МБФ «Нове покоління» (смт. Ворохта, Івано-Франківська область); дитячі групи у рамках Програми реабілітації сімей військових-учасників АТО у період з 19 по 29 вересня 2014 р., організованої МБФ «Нове покоління» у смт. Ворохта; робота з дітьми переселенців із зони АТО у м. Запоріжжі

протягом 2014-2015 року, що здійснювалася в якості психолога-волонтера Запорізького відділення ГО «Асоціація фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій».

Під час проведення групових психологічних занять з дітьми у вищезазначених волонтерських проектах враховувалося те, що серед учасників було багато дітей, які безпосередньо постраждали в результаті бойових дій в Україні, тих, які нещодавно втратили близьких. В нашій психологічній роботі ми не робили акценту на травмуючих переживаннях (щоб уникнути ретравматизації), проте вправи для занять були розроблені таким чином, щоб учасники мали можливість під час їхнього виконання відреагувати та послабити можливі негативні емоційні переживання. Обережне використання МАК в цих вправах та грамотний супровід такої роботи з боку психологів забезпечували для кожного учасника наших занять психологічну безпеку.

Прикладами вправ з використанням МАК в роботі з дитячою травмою є вправи: «Розкажи історію про цього хлопчика / про цю дівчинку...», «Розкажи свій сон» та ін. Завдання за інструкцією були нейтральними і не спонукали учасників розповідати про себе. Передбачалося, що дитина, яка переживала травматичну подію і потребувала послаблення внутрішньої напруги, завдяки тому, що вона розповідала (свідомо або несвідомо) про події, що її турбували, дещо звільнялася від вантажу важких (і часто прихованих від інших) негативних переживань.

Заняття були побудовані так, що до та після вправи з МАК, спрямованої на виявлення актуальних негативних психічних станів дитини та відреагування негативних переживань, з учасниками проводилися активні соціальні форми роботи (вправи на поглиблення знайомства, пантоміми), арт-терапевтичні вправи та вправи на релаксацію (наприклад, виготовлення з паперу янголів-охоронців від поганих почуттів, думок та снів; тактильні вправи з аквагрунтом, малювання двома руками із заплющеними очима тощо), що передбачали прояв позитивних емоцій та актуалізацію ресурсних станів. Завершувалися такі заняття іграми на групову взаємодію, рухливими іграми (наприклад, «Малюнок на спині», «Плутанина» та ін. [2]). Така побудова заняття дозволяла підтримати загальний позитивний настрій у групі, забезпечувала можливість відреагування негативних емоцій, ослаблення напруги, сприяла згуртуванню групи, створенню атмосфери довіри, яка була одним із вагомих ресурсів для учасників.

Бібліографічні посилання:

1. Бородулькіна Т.А. Опыт использования метафорических ассоциативных карт в психологической работе с детьми. Научный часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: збірник наукових праць. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. № 4(49). С.39-52.
2. Ігровий практикум в соціальній роботі: Методичні вказівки з інструментарієм для навчальної практики студентів спеціальності 8.040202 «Соціальна робота» усіх форм навчання). Укл.: Т.О.Бородулькіна. Запоріжжя: ЗНТУ, 2008. 26 с.

Буцак Ірина Сергіївна

здобувачка вищої освіти (бакалаврського)
рівня гр.Б-ПС-841 Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ кафедри психології
та педагогіки Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти

КОМУНІКАТИВНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Зміни поведінки сучасних молодих людей зумовлені, звичайно в тому числі різкими змінами в суспільстві, стрімким розвитком подій, широким застосуванням нових технологій у повсякденному житті, коли простір спілкування значно розширюється, а комунікації виходять за межі звичного кола спілкування.

Тому розвиток комунікативних умінь особливого значення набуває в юнацькому віці, який поєднує в собі велику кількість змін, як фізичних і нейрокогнітивних, так і в психологічній та соціальній сферах. Формуються соціальні установки, оформлюється